mir Üniversitesi Tarih Bölümü'nde hocalık yaptı. Londra'da School of Oriental and African Studies'te çalıştığı yıllarda (1961-1962) tanıştığı Profesör A. L. Basham'ın davetine uyarak Avustralya'ya gitti (1967). Emekliye ayrıldığı 1986 yılına kadar Canberra'da bulunan The Australian National University'de Asya-İslâm tarih ve medeniyetiyle ilgili dersler verdi, Center for Research and Teaching of Oriental Studies'in kuruluşunda yer aldı ve çok sayıda doktora öğrencisi yetiştirdi. Zaman zaman Hindistan ve İran üniversitelerinde misafir öğretim üyesi olarak bulundu. 1969'da Avustralya İnsan Bilimleri Akademisi üyeliğine seçildi. 1980'de Canberra'da eserlerinin basımı için Marifat adlı bir yayınevi kurdu. Çalışmalarını emeklilik döneminde de sürdüren Rızvî sık sık İslâm'ın kutsal beldelerini ziyaret etti. İmam Ali er-Rızâ hakkında araştırma yapmak için gittiği İran'ın Meşhed şehrinde vefat etti (3 Eylül 1994).

Hindistan'ın İslâmî dönemi tarihi, tasavvuf tarihi, mimarisi, ıslah hareketleri, Bâbürlü tarihi ve Hindistan'ın sosyokültürel tarihi gibi alanlarda önemli eserleri bulunan Rızvî, üzerinde çalıştığı konular hakkındaki titiz araştırmaları ve çalışma konusuyla ilgili seyahatleriyle tanınır. Otuzdan fazla kitap ve bilimsel dergilerde çok sayıda makale neşretmiş olup başlıca eserleri şunlardır: *Source Book on Medieval Indian History* (I-X, Aligarh 1955-1962); *Indian Freedom Struggle in Uttar Pradesh* (I-VI, Lucknow 1957-1961); *Muslim Revivalist Movements in Northern India in the 16th and 17th Centuries* (Agra 1965); *Fatehpur Sikri* (New Delhi 1972); *Religious and Intellectual History of the Muslims in Akbar's Reign 1556-1605* (New Delhi 1975); *Iran: Royalty, Religion and Revolution* (Canberra 1980); *Shah Wali-Allah and His Times: A Study of Eighteenth Century Islam, Politics and Society in India* (Canberra 1980); *Shah 'Abd al-'Aziz: Puritanism, Sectarian Polemics and Jihad* (Canberra 1982); *A History of Sufism in India* (I-II, New Delhi 1978-1983); *Landmarks of South Asian Civilizations: From Prehistory to the Independence of the Subcontinent* (New Delhi 1984); *A Socio-Intellectual History of the Isna Ashari Shii's in India* (I- II, Canberra 1986); *The Wonder that was India. Volume II, a Survey of the History and Culture of the Indian Subcontinent from the Coming of the Muslims to the British Conquest, 1200-1700* (London 1987); *Shi'ah dar Hind* (Qum 1997). Rızvî ayrıca *Cambridge History of Islam* (I-II, Cambridge 1970), *The Cultural History of India* (Oxford 1975) ve *World of Islam* (London 1976) gibi eserlere bölümler yazmış, *The Encyclopaedia of Islam (EI²), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)* gibi ansiklopedilerde maddeleri yayımlanmıştır (bu madde müellifin aile fertlerinden, çalışma arkadaşlarından ve eserlerinden edinilen bilgilerle yazılmıştır).

 DİA

RİBÂ

(bk. FAİZ).

RİBÂT

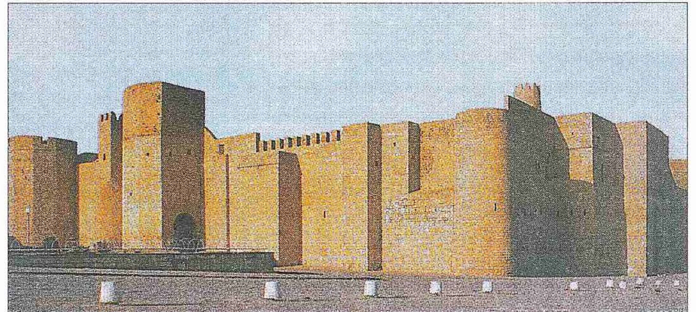
(الرباط)

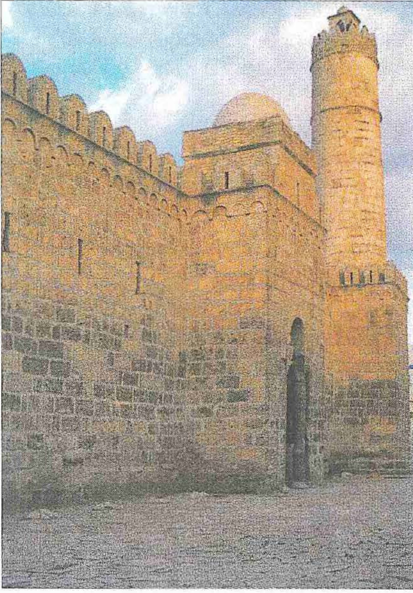
Sınır boylarında ve stratejik mevkilerde askerî amaçlı müstahkem yapılara verilen ad.

Sözlükte "düşman saldırılarını önlemek için sınır boylarında nöbet tutmak" anlamında masdar olan **ribât** kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de "ribâtü'l-hayl" (cihad için bağlanıp beslenen atlar) şeklinde geçer (el-Enfâl 8/60). Aynı kökten "râbitû" emri de (Âl-i İmrân 3/200) "Cihad için hazırlıklı olun" şeklinde açıklanmıştır. Ribât terimi hadislerde, Allah yolunda savaşmak için atların hazır tutulmasının yanı sıra daha çok "nöbet tutmak" ve "sınır muhafızları" anlamlarında kullanılmıştır: "Allah yolunda bir gece nöbet beklemek (ribât) bir ayı oruç ve ibadetle geçirmekten daha hayırlıdır. Murâbıt ölünce dünyadaki ameli ve rızkı devam eder, kabir azabından da emin olur" (Buhârî, "Cihâd", 73; Müslim, "İmâre", 163). "Allah yolunda sınırda bir gün nöbet tutmak dünyadan ve onun üzerinde bulunanlardan daha hayırlıdır" (Buhârî, "Cihâd", 73). Diğer bir hadiste her ölenin amelinin sona ereceği, Allah yolunda ölen murâbıtın amelinin ise kıyamet gününe kadar artarak devam edeceği ve kabir azabına uğratılmayacağı bildirilmiştir (Tirmizî, "Feżâ'i-lü'l-Cihâd", 2; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 16). Sınır boylarında askerlerin atlarını bağlayıp nöbet tuttukları mekânlara ve buralarda inşa edilen müstahkem yapılara ribât, cihad sevabı almak için ribâtlarda toplanan gönüllü askerlere de **murâbıt** adı verilmiştir. Hz. Ömer zamanında sekiz eyaletin her birinde savaşa hazır 40.000 at bulundurulduğu (Taberî, IV, 51-52), yetmiş civarında atla Irak bölgesindeki Berâzrûz Ribâtı'na giden Urve b. Ebü'l-Ca'd el-Bârikī gibi bazı sahâbîlerin bu maksatla at besledikleri kaydedilmektedir (İbn Sa'd, II, 195; VI, 34). Bu dönemde başta Suriye sahilindeki merkezler olmak üzere sınır şehirleri birer ribât sayılmış, cihad ve ribât kelimeleri birbirinin yerine kullanılmıştır.

Başlangıçta cihad için hazır tutulan atların bağlandığı ve murâbıtların konakladığı basit çadırlardan ibaret olan ribâtlar giderek müstahkem yapılara dönüştü. Bu tip ribâtlar önce Bizans'a karşı Suriye ve Kuzey Afrika sahillerinde yapılmaya başlandı. Hz. Osman zamanında özellikle Bizans saldırılarına açık Suriye ve Mağrib sahillerinde Bizans'tan kalma kalelerin yanı sıra yeni askerî binalar (ribâtlar) inşa edildi. Sûr ve Sayda'daki sahil kalelerini tahkim ettiren Suriye Valisi Muâviye b. Ebû Süfyân, Cebele'de eski Bizans kalesinin dışında bir kale ve askerî binalar yaptırıp içine askerler yerleştirdi (Belâzürî, s. 173-174). Emevîler döneminde Suriye ve Irak'ın kuzeyindeki sınırlarda ribât niteliğinde kale ve karakollar yapıldı. Kuzey Afrika'nın fethinin ardından Akdeniz sahilinin güvenliği kurulan ribâtlarla sağlandı. Ukbe b. Nâfi', Kayrevan şehrini bir ribât olarak inşa ettirdi (İbn İzârî, I, 19). Mâverâünnehir'de ticaret yolları üzerindeki menziller ve Türkistan'daki koruma duvarlarıyla çevrili çiftlikler askerî amaçla kullanıldı ve bu sınırlara da ribâtlar inşa edildi.

Abbâsîler devrinde de Kuzey Afrika sahillerinde çok sayıda ribât yapıldı. 179 (795) yılında Abbâsî Valisi Herseme b. A'yen ta-

Münestîr Ribâtı – Tunus

Sûse Ribâtı'nın giriş cephesi

rafından inşa ettirilen Münestîr Ribâtı bunların ilki sayılır. Denizden gelecek saldırılara karşı bir kale olarak inşa edilen yapı birçok onarım geçirerek günümüze ulaşmıştır. Bugüne kadar iyi durumda gelen Sûse Ribâtı Ağlebî Emîri I. Ziyâdetullah tarafından 206 (822) yılında yaptırılmıştır. Köşelerde ve her duvar bölümünün ortasında bulunan yarım daire biçiminde kulelerle takviye edilen kale planlı yapı dörtgen bir iç avlunun etrafında teşekkül eden iç bölümlerden meydana gelmektedir. Sûse Ribâtı, Sicilya fethine gönderilen orduların denize açılma limanı olarak kullanılmıştır (bk. SÛSE RİBÂTI). Günümüzde Tunus sınırları içinde yer alan bu iki ribâtı Kuzey Afrika sahillerinde inşa edilen diğerleri izlemiştir. Ağlebî emîrleri, İskenderiye'den Atlas Okyanusu'na uzanan sahil şeridinde içinde küçük bir karakol veya nöbet kulesinin bulunduğu, etrafı bir surla çevrili, "kusûr" ve "mahras" denilen ribâtlar yaptırarak güçlü bir savunma sistemi oluşturdu. İbn Haldûn, Ağlebî Emîri Ahmed b. Muhammed'in kireç ve taştan 10.000 hisar inşa ettirdiğini, demir bir kapıyla girilen bu yapılardan büyük kısmının ribât olduğunu kaydeder (*el-ʿİber*, IV, 429). Kuzey Afrika sahillerinde birbirini görecek tarzda inşa edilen ribâtların içinde veya dışında ateş kuleleri bulunurdu. Bu kuleler vasıtasıyla bir gecede İskenderiye'den Sebte'ye (Ceuta) haber ulaştırılabilir, düşmanın hareketleri diğer ribâtlara ve civardaki yerleşim yerlerine haber verilirdi. Ribâtlar sayesinde düşman saldırıları davullar çalınarak bölgedeki merkezlere bildirilir, oralardan asker toplanırdı. Ribâtlar Mağrib-i Aksâ'da Norman saldırılarına karşı Nakûr ve Arzila'da, Bergavâta Bâtınîleri'ne karşı da Selâ'da inşa edilmişti. İbn Havkal, Sicilya'da deniz sahilinde çok sayıda ribât olduğunu söyler (*Şûretü'l-arż*, s. 131). Malta takım adalarından Gozo üzerindeki Rabato şehrinin adı buranın önceleri bir ribât olduğunu göstermektedir.

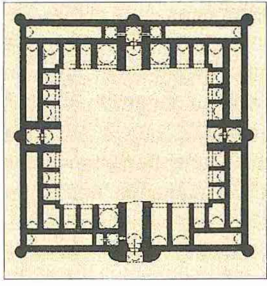
Filistin sahillerinde yaptırılan ribâtlar müslüman esirlerin kurtarılması amacıyla da kullanılmıştır. Makdisî bu ribâtların kulelerinden müslüman esirleri taşıyan hıristiyan gemilerinin gözetlendiğini, bunların işaret fenerleriyle civardaki yerleşim merkezlerine duyurulduğunu, kısa süre içinde ribâta gelen halktan toplanan paralarla gemilerdeki müslüman esirlerin fidyelerinin ödendiğini kaydeder (*Aḥsenü't-teḳāsîm*, s.177). Ribâtlar aynı zamanda saldırıya uğrayan gemilerin sığınma yeri durumundaydı. Filistin sahillerindeki yirmi ribâttan ikisi (Kefer-Lâm ve Azdûd) kısmen ayaktadır (Hassan S. Khalilieh, XLII/2 [1999], s. 224). Endülüs'ün doğu ve güneydoğu sahillerinde ribâtlar yaptıran Endülüs Emevî emîrleri, III. (IX.) yüzyılın ilk yarısından itibaren Norman akınlarına karşı güneybatı sahilinde de ribâtlar inşa ettirdiler. Segura nehrinin Akdeniz'e döküldüğü yere yakın sahile bakan tepeler üzerinde stratejik bir mevkide 1984'te yapılan kazılarda ortaya çıkarılan ve sayıları yirmi ikiye ulaşan Guardamar mescidleri, Endülüs ribât ve zâviyelerinin klasik bir örneği sayılmaktadır. Katalonya bölgesinde de Revâbıt adını taşıyan yerler bulunmaktadır.

II. (VIII.) yüzyılda Doğu İslâm dünyasının Merv, Buhara ve Semerkant gibi sınır şehirlerinde de ribâtlar yapıldı. Buhara yöresindeki bazı ribâtların çevresinde ilk İslâm ordularıyla bölgeye gelen askerlerin kabirleri bulunmaktadır (Nerşahî, s. 57). Erken Abbâsî döneminde sınır boylarında ribât yapımına önem verildi, Horasan ve Mâverâünnehir'de çok sayıda ribât inşa edildi. Abbâsî valilerinden Abdullah b. Tâhir, Horasan'da ribâtlar yaptırıp buralara vakıflar tahsis etti. Bölgeye mahallî hânedanların hâkim olduğu dönemde de ribât yapımına devam edildi. 240 (854-55) yılı öncesinde sadece Beykend sınırları içinde 1000'den fazla ribât mevcuttu. Her köyün bir ribâtı vardı ve ribâttaki gazilerin ihtiyaçları köy halkı tarafından karşılanırdı (*a.g.e.*, s. 16). Saffârî Hükümdarı Amr b. Leys'in 1000 ribât yaptırdığı söylenmektedir. Sem'ânî, Beykend'de gazilere ait 3000'e yakın ribâtın bulunduğunu, oraya ziyarete gittiğinde bazı ribâtların harabelerini gördüğünü belirtir (*el-Ensâb*, II, 374). Ûş şehrinde çeşitli bölgelerden gelen gönüllülerin toplandığı büyük bir ribâtın mevcut olduğunu söyleyen Makdisî, önemli bir serhat şehri ve cihad bölgesi olan İsbîcâb'da 1700 ribât bulunduğunu (*Aḥsenü't-teḳāsîm*, s. 272-273), Vernek'teki ribâtın bölgeden gelen murâbıtlar ve muhafızlarla, atlarla ve savaş aletleriyle dolu olduğunu söyler (*a.g.e.*, s. 306). Sadece Mâverâünnehir'de 10.000'den fazla ribâtın yer aldığına dair rivayet (İstahrî, s. 290; İbn Havkal, s. 466; Yâkūt, V, 55) ribâtların ne kadar çok olduğunu göstermektedir. Sâmânîler ve Gazneliler devrinde ribât yapımına devam edildi. İsmâil b. Ahmed es-Sâmânî'nin stratejik geçit ve kavşaklarda yaptırdığı ribâtların her biri 1000 asker barındırıyordu (İbn Tağrîberdî, III, 168). Gazneliler'den itibaren müslüman Türk devletleri de ribâtlar inşa ettirdiler.

Zengin müslümanlar tarafından yaptırılan ribâtlar da bulunmakla birlikte bu iş devletin önemli görevleri arasındaydı. Ribâtların büyük kısmını devlet adamları inşa ettirmiş, bunlar giderek kendine has bir üslûp kazanmıştır. Bazı devlet adamları yaptırdıkları ribâtların çokluğuyla meşhur olmuştur. Yüksek yerlerde yapılan ribâtlar sağlam bir surla çevrelenmiş olup içinde binalar, silâh ve erzak depoları, ahır, mücahidler için hücreler, mescid ve hamam bulunurdu. Basit sınır karakolları durumunda olan ribâtlar da vardı. Sahillerde veya kara sınırlarında bir savunma hattı oluşturacak şekilde inşa edilen ribâtların bir kısmı sonraları şehre dönüşmüş-

Nîşâbur-Merv yolu üzerindeki Ribât-ı Şerîf'in kalıntıları

Serahs yolundaki Ribât-ı Mâhî'nin planı

se de birçoğu askerî garnizon olma özelliğini korumuştur.

Ribâtlarda askerî eğitimin yanı sıra ibadete ve ilmî faaliyetlere de önem verilmiştir. Murâbıtûn denilen gönüllü askerler askerî eğitim dışındaki zamanlarını Kur'an okuma, ibadet ve zikirle geçirirler, kendilerini cihada hazırlarlardı. Sınır boylarındaki ribâtlar düşman topraklarında harekâtta bulunacak birliklerin toplanma yeri ve bir düşman saldırısı tehlikesi söz konusu olduğunda çevredeki halk için sığınak olarak kullanılmıştır. Düşman ülkelerinden veya isyancı gruplardan gelecek saldırılara karşı stratejik önemi olan yollar üzerinde inşa edilen ribâtlar sayesinde yol emniyeti sağlanmıştır.

İran ve Mâverâünnehir bölgesindeki ribâtlar, muhtemelen IX. yüzyılın sonlarından itibaren askerî karakterlerini kaybedip dinî ve tasavvufî bir karaktere büründü. İslâm'ın yayılması ve düşman saldırılarının sona ermesinden itibaren ribâtlarda zikir ve riyâzet askerî eğitim ve hazırlıkların yerini aldı. Tasavvufun gelişmesi ribâtlara yeni bir işlev kazandırdı ve ribâtlar giderek birer tekke ve zâviyeye dönüştü. Bununla birlikte askerî karakterlerini de bir ölçüde devam ettirdiler. Ebû İshak el-Kâzerûnî'ye nisbet edilen Kâzerûniyye tarikatının daha şeyhin sağlığında altmış beş ribâtı bulunuyordu. Cihadla ilişkisini devam ettiren bu ribâtlarda yaşayan dervişlerden oluşturulan birlikler, Mecûsîler'e karşı mücadele ettiği gibi her yıl Bizans'a tarikatın sancağı altında cihada giderlerdi. Bu değişim diğer bölgelerdeki ribâtlara da yansıdı. Bu yıllardan itibaren ribât hankah ile eş anlamlı olarak kullanılmaya başlandı. İbn Cübeyr, Suriye çölünün kuzeyinde Re'sül'ayn'da dervişler ve garipler için yapılmış hankaha ribât da denildiğini kaydeder ve sûfîlere ait "havânik" diye isimlendirilen çok sayıda ribâtın olduğunu söyler (*Riḥle*, s. 217, 256).

Ticaret yolları üzerindeki geçitlerde inşa edilen ribâtlar ise bölgede İslâmlaşma'nın tamamlanmasından sonra kervanların yol güvenliğini ve konaklama ihtiyaçlarını sağlamaya yönelik birer kervansaraya dönüştü. En erken Türk kervansarayı, Gazneli Mahmud'un emriyle Serahs yolu üzerinde Meşhed yakınında yaptırılan Ribât-ı Mâhî / Ribât-ı Çâhe'dir (410/1019). Büyük Selçuklular döneminde İran'da kervansaray tipinde birçok ribât inşa edildi. Hükümdarların yanında devlet adamları ve büyük tüccarlar çok sayıda ribât yaptırıp buralara vakıflar tahsis ettiler. Anadolu Selçukluları'nda da bu uygulama devam etti. İlhanlı hükümdarları ve devlet adamları büyük yollar üzerinde ribât adı verilen kervansaraylar yaptırdılar (Müstevfî, s. 163-189).

Ribâtların nitelik değiştirmesiyle Hicaz, Irak, Mısır, Suriye ve Filistin'de ribât kelimesi "dervişlere mahsus zâviye-hankah, yolcuları, kimsesizleri, hacıları barındıran misafirhane" anlamında kullanılmaya başlanmıştır. İbn Battûta ve Fâsî'nin bahsettiği Mekke ribâtları fakirlere tahsis edilmiş birer misafirhane durumundaydı. İbn Battûta'nın Mısır ve Suriyeliler'in kaldığı Sidre Ribâtı'nda yetimlerin okutulduğunu söylemesi dikkat çekicidir (*er-Riḥle*, I, 173). Bağdat'taki otuz beş ribâtın tamamı bu özellikteydi. Bunlardan bazısında bir kütüphane bulunur ve düzenli dersler okutulurdu. Nâsır-Lidînillâh, medreselerin ortaya çıkışından sonra eğitim alanındaki etkilerini yitiren ribâtları ıslah etmeye çalışmıştır.

Mısır tarihçileri ribâtları zâviye ve hankahlardan ayrı olarak zikretmişler, ancak aralarındaki farklara işaret etmemişlerdir. XIV. yüzyılda ribâtın daha ziyade dervişlere ait bir yer olduğunu söyleyen Makrîzî, Kahire'de yirmi iki hankah, on bir ribât ve yirmi beş zâviye hakkında bilgi verir (*el-Ḫıṭaṭ*, II, 414-416). Nuaymî de Dımaşk'ta bulunan hankah, ribât ve zâviyeleri tanıtır, bölge halkının hankah, zâviye ve ribât arasında ayırım yapmadığını, bu mekânların ibadet ve hayırlı işler için adanmış yerler olduğunu söyler (*ed-Dâris*, II, 195). Bazı ribâtların kadınlara ait olduğu görülmektedir. Kadın dervişlerin bulunduğu bilinen ilk ribât Münestîr Ribâtı'dır. Daha sonra sûfî kadınlara ait özel ribâtlar yaptırılmıştır. Kahire'deki er-Ribâtü'l-Bağdâdiyye'de fıkıh dersleri okutuluyordu. Ribât aynı zamanda eşlerinden ayrılan kadınların barınağı idi (Makrîzî, II, 428). Mekke, Kahire, Bağdat ve Dımaşk gibi büyük şehirlerde de kadınlara mahsus ribâtlar vardı.

Bu dönüşüm sürecinde Endülüs'te ve hıristiyan devletlere karşı cihad faaliyetinin devam ettiği Kuzey Afrika'da ribâtların askerî karakterini koruduğu ve bu bölgelerdeki ribâtlarda toplanan gönüllülerin cihad için Endülüs sınır boylarındaki ribâtlara gitmeye devam ettiği görülmektedir. Ancak Doğu İslâm dünyasından gelen ve XI. yüzyıldan itibaren bütün Kuzey Afrika'ya yayılan tasavvuf cereyanı bölgedeki bazı ribâtları da etkiledi. Ribâtlar birer hankah ve zâviye haline gelirken "savaşçı ve asker" anlamındaki murâbıt kelimesi daha ziyade "derviş, velî" anlamında kullanılır oldu. Bazı ribâtlarda başlayan dinî hareketler siyasallaşarak devlete dönüştü. Abdullah b. Yâsîn tarafından Senegal nehrinin bir adasında kurulan ribât Murâbıtlar Devleti'nin (Murâbıtûn) kuruluşuna zemin hazırladı. Murâbıtlar döneminde bölgede dinî, siyasî ve ilmî amaçlarla birçok ribât yapıldı. Muvahhid hükümdarları da ribâtlar inşa ettirdiler. Tâze (Tâzâ) Ribâtı ile Rabat şehrine adını veren Ribâtü'l-feth bunların en meşhurlarıdır. İspanya'ya düzenlenen seferler için bir toplanma yeri olan bu ribât daha sonra da önemini korudu. XIV. yüzyılda Mağrib sahillerinde hıristiyan saldırılarına karşı askerî mahiyette ribât inşasına devam edildi. Bu ribâtların en meşhuru 1298-1302 yılları arasında Tilimsân civarında yaptırılan Ribâtü mahalleti'l-Mansûre'dir. İbn Merzûk'un buralara ücretli muhafızların yerleştirildiğini söylemesi, önceleri gönüllülerin bulunduğu ribât anlayışının değiştiğini göstermektedir. Merînîler devrinden itibaren ribâtlar büyük ölçüde tasavvufî müesseselere dönüştü. Vattâsîler zamanında tarikatların yayılmasıyla sayıları daha da arttı. Tarikatlar, bölgeye yönelen Portekizli sömürgecilere karşı gerçekleştirilen direniş hareketlerine önemli ölçüde destek sağladı. Sa'dîler döneminde de bazı tarikatlar bu mücadeleye katıldı. Nijerya Fûlânî Devleti'nin ikinci halifesi Muhammed Bello (1817-1837), sınırların ve güvenliğin korunması amacıyla ülkesinin kuzey, doğu ve batı sınırlarında yaptırdığı ribâtlara asker yerleştirmek suretiyle askerî ribat uygulamasını XIX. yüzyıla taşımış, ülkenin iç kesimindeki merkezlerde de çok sayıda ribât inşa ettirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-ʿArab, "rbṭ" md.; *Müsned*, I, 12, 395; VI, 458; Tirmizî, "Feżâʾilü'l-cihâd", 26; İbn Mâce, "Cihâd", 14, "Edeb", 10; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳāt*, II, 195; VI, 34; Belâzürî, *Fütûḥ* (nşr. Abdullah Enîs et-Tabbâ' – Ömer Enîs et-Tabbâ'), Beyrut 1407/1987, s. 173-174, 225-226; Taberî, *Târîḫ* (Ebü'l-Fazl), III, 415-417; IV, 51-52; İbn Fadlân, *Risâletü İbn Faḍlân fî vaṣfi'r-riḥle* (nşr. Sâmî ed-Dehhân), Beyrut 1987, s. 76, 89; Kudâme b. Ca'fer, *el-Ḫarâc* (Zebîdî), s. 185-200; İstahrî, *Mesâlik* (de Goeje), s. 33, 131-132, 168, 235-236, 249-252, 290, 314, 335-337; Nerşahî, *Târîḫ-i Buḫârâ* (nşr. Ch.

Schefer), Paris 1892, s. 16, 57; İbn Havkal, *Şûretü'l-arż*, s. 72-73, 81-82, 131, 175, 402, 404-408, 422-423, 436-439, 454, 466; Makdisî, *Aḥsenü't-teḳāsîm*, s. 177, 272-273, 282, 291, 303, 306, 320, 333-339, 348-352; Nâsır-ı Hüsrev, *Sefernâme* (trc. Yahyâ el-Haşşâb), Beyrut 1983, s. 156-158; Nizâmülmülk, *Siyâsetnâme* (Bayburtlugil), s. 29, 201-202; Şerîf el-İdrîsî, *Nüzhetü'l-müştâḳ*, Beyrut 1409/1989, I, 402-403, 413-417, 433-449; Sem'ânî, *el-Ensâb*, II, 374; İbn Cübeyr, *er-Riḥle*, Beyrut 1384/1964, s. 217, 256; Yâkūt, *Muʿcemü'l-büldân* (Cündî), I, 313, 429, 633; II, 18, 72, 538; III, 252, 320-321; V, 54-56; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muġrib*, I, 19; Müstevfî, *Nüzhetü'l-ḳulûb* (Strange), s. 163-189; İbn Battûta, *er-Riḥle* (nşr. Ali Muntasır el-Kettânî), Beyrut 1405/1985, I, 63, 162, 173-175, 205-207, 222, 255; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, X, 183, 348; XI, 106; İbn Haldûn, *el-ʿİber*, Beyrut 1958, IV, 429; İbn Dokmak, *el-İntiṣâr li-vâsıṭati ʿiḳdi'l-emṣâr*, Beyrut, ts. (Dârü'l-âfâkı'l-cedîde), s. 101-103; Fâsî, *Şifâʾü'l-ġarâm* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut 1405/1985, I, 527-538; Makrîzî, *el-Ḫıṭaṭ*, II, 414-416, 427-430; İbn Tağrîberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, II, 118, 201; III, 163, 168, 180; V, 167; Nuaymî, *ed-Dâris fî târîḫi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, II, 139-221; E. Kühnel, *el-Fennü'l-İslâmî* (trc. Ahmed Mûsâ), Beyrut 1966, s. 24-25, 125-126; Vefîk ed-Dakdûkī, *el-Cündiyye fî ʿahdi'd-Devleti'l-Ümeviyye*, Beyrut 1985, s. 206-209; V. V. Barthold, *Moğol İstilâsına Kadar Türkistan* (haz. Hakkı Dursun Yıldız), Ankara 1990, s. 87, 148, 174, 194, 336-337; Bülent Çetinkaya, *Ortaçağ İslâm Dünyasında Ribât: VII-XIII. Asırlar Arası* (yüksek lisans tezi, 2003), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Fuat Köprülü, "Ribât", *VD*, II (1942), s. 267-278; Ömer Abdüsselâm et-Tedmürî, "er-Ribâṭ ve'l-murâbiṭûn fî sâḥili'ş-Şâm", *Dirâsât târîḫiyye*, sy. 5, Dımaşk 1981, s. 77-98; Muhyî Hilâl es-Serhân, "er-Rubuṭu'l-İslâmiyye", *el-Mevrid*, XIV/3, Bağdad 1405/1985, s. 67-84; Mikel de Epalza, "er-Ribâṭ ve'r-râbiṭât fi'l-esmâʾ ve'l-âşâri'l-İsbâniyye" (trc. Hüseyin el-Ya'kūbî), *Mecelletü Dirâsât Endelüsiyye*, sy. 13, Tunus 1995, s. 69-86; Hassan S. Khalilieh, "The Ribāt System and its Role in Coastal Navigation", *JESHO*, XLII/2 (1999), s. 212-225; Ali Ahmed, "Aʿmâlü'r-ribâṭ ve'l-müşâğara fi't-târîḫi'l-ʿArabiyyi'l-İslâmî", *Dirâsât târîḫiyye*, sy. 73-74 (2001), s. 113-141; Camille Rhoné, "Les ribâts dans l'orient du monde musulman des origines au XIIIe siècle", *BEO*, LV (2003), s. 61-75; Georges Marçais, "Ribât", *İA*, IX, 734-737; Oktay Aslanapa, "Ribât", *a.e.*, IX, 737-738; J. Chabbi, "Ribāṭ", *EI²* (İng.), VIII, 493-506; Nasser Rabat, "Ribāṭ", *a.e.*, VIII, 506; Şebnem Akalın, "Kervansaray", *DİA*, XXV, 299-302; Angelika Hartmann, "Nâsır-Lidînillâh", *a.e.*, XXXII, 401.

 İSMAİL YİĞİT

RİBBİYYÛN
(الربّيّون)

Yahudi geleneğinde öğretici ve yönetici konumundaki Rabbâniyyûn'a tâbi olan sıradan halk anlamında bir Kur'an terimi

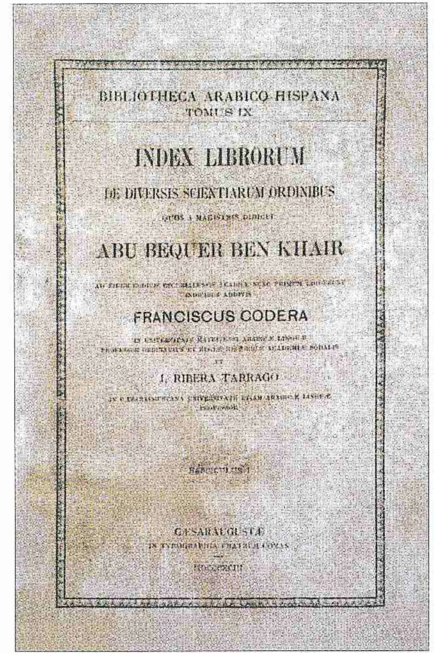
(bk. RABBÂNİYYÛN).

RIBERA y TARRAGO, Julián
(1857-1934)

İspanyol şarkiyatçısı.

Valencia'da doğdu. 1882'den itibaren Francisco Codera y Zaidin'in gözde öğrencisi ve daha sonra asistanı oldu. 1887-1905 yılları arasında Zaragoza (Sarakusta) Üniversitesi'nde Arapça öğretim üyeliği yaptı. Ardından İslâm ve Yahudilik tarihi dersleri vermek üzere Madrid Üniversitesi'nde görev aldı. 1913'te aynı üniversitede Arap-İspanyol Edebiyatı Kürsüsü başkanlığını üstlendi ve bunu emekliye ayrıldığı 1927 yılına kadar yürüttü. Endülüs tarihinin siyasî hayat, hukuk, müzik, dil, şiir, eğitim ve kurumlar gibi farklı alanlarıyla ilgilenen nâdir araştırmacılardan biri olan Ribera, İspanyol Kraliyet Akademisi'ne ve Kraliyet Tarih Akademisi'ne üye idi.

Eserleri. 1. *La Enseña entre los musulmanes españoles* (Zaragoza 1893). Endülüs'teki eğitimi, eğitim kurumlarını ve bunların faaliyetlerini ele almaktadır. **2.** *Bibliófilos y bibliotecas en la España musulmana* (1895). Endülüs'te kitap sevgisi ve kütüphaneler hakkındadır. **3.** *Orígenes del justicia de Aragón* (Zaragoza 1897). Aragon'da adaletin ve adlî kurumların kökeninin incelendiği çalışmada Endülüs'teki İslâm hukuku ve kurumlarından kaynaklanan tesirler de gün ışığına çıkarılmaktadır. **4.** *Música de las Cantigas* (1922). Endülüs şarkı mûsikisi üzerinedir. **5.** *De historia arábigo-valenciana* (Valencia 1925). Valensia şehrinin İslâmî dönem (Belensiye) tarihine dair bir çalışmadır. **6.** *El Cancionero de Abencuzman* (Madrid 1928). Lirik şiirler ve şarkı sözleri mecmuasıdır. **7.** *Disertaciones y opúsculos* (I-II, Tetuan 1952). Eserde Ribera'nın çeşitli makaleleri ve kitaplarından bazı bölümler bir araya getirilmiştir. **8.** *La música árabe y su influencia en la española* (Valencia 2000). Arap müziği ve bunun İspanyol müziğine etkileri hakkındadır. **9.** *Los ladrillos moros de Xara* (Alicante 2005). Endülüs'ün Xara bölgesindeki müslümanların tuğla yapım teknikleri ve tuğla çeşitlerini konu edinir. Ribera ayrıca İbnü'l-Kūtıyye'nin *Târîḫu iftitâḥi'l-Endelüs*'ünü İspanyolca'ya çevirerek *Historia de la conquista de España de Abenalcotia el Cordobes* (Madrid 1926), hocası Codera ile birlikte İbn Hayr el-İşbîlî'nin *Fehrese*'sini *Index Librorum* (I-II, Saragossa 1894-1895) ve Muhammed b. Hâris el-Huşenî'nin *Ḳuḍâtü Ḳurṭuba*'sını İspanyolca tercümesiyle birlikte *Historia de los jueces de Córdoba por Aljoxaní* (Madrid 1914) adıyla neşretmiştir.

BIBLIOTHECA ARABICO-HISPANA
TOMUS IX
INDEX LIBRORUM
DE DIVERSIS SCIENTIARUM ORDINIBUS
QUOS A MAGISTRIS DIDICIT
ABU BEQUER BEN KHAIR
FRANCISCUS CODERA
ET
I. RIBERA TARRAGO
CÆSARAUGUSTÆ

Julián Ribera y Tarrago'nun, hocası Francisco Codera ile birlikte neşrettikleri İbn Hayr el-İşbîlî'nin *el-Fihrist*'inin *(Index Librorum)* kapağı (1893)

BİBLİYOGRAFYA :

J. T. Monroe, *Islam and the Arabs in Spanish Scholarship*, Leiden 1970, s. 151-173; Necîb el-Akīkī, *el-Müsteşriḳūn*, Kahire 1980, II, 189-190; Mîşâl Cühâ, *Dirâsâtü'l-ʿArabiyye ve'l-İslâmiyye fî Ûrûbbâ*, Beyrut 1982, s. 137-138; E. García Gómez, "Don Julián Ribera y Tarrago", *al-Andalus*, II, Madrid 1934, s. I-VIII; a.mlf., "Primer centenario del nacimiento de Don Julián Ribera Tarrago", *a.e.*, XXIII (1958), s. 207-209; B. Lopez García, "Correspondencia de Julián Ribera a Pascual Menendez: Una amistad en una etapa decisiva del arabismo (1899-1904)", *Sharq al-Andalus*, sy. 10-11, Alicante 1993-94, s. 499-526; *el-Ḳāmûsü'l-İslâmî*, II, 617.

 MEHMET ÖZDEMİR

RİB'Î b. HIRÂŞ
(ربعي بن حراش)

Ebû Meryem Rib'î b. Hırâş b. Cahş el-Gatafânî el-Absî
(ö. 101/719)

Hadis hâfızı ve zâhid.

Kûfeli muhadram tâbiîlerdendir. Babası Hırâş b. Cahş'a Hz. Peygamber'in bir mektup gönderdiği, fakat onun bu mektubu yırtıp attığı rivayet edilmektedir (İbn Sa'd,